

BERG, GUSTAF

**Skolfilmens historia och förutsättningar i
aktuell svensk belysning / av Gustaf Berg**

Stockholm : Zetterlund & Thelander
1938

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!



Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök*: Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra*: Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.

Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

+

Teat.
Biograf
(Bz.)
o

Skolfilmens historia och förutsättningar

i aktuell svensk belysning

av

Gustaf Berg

Kungl. biblioteket



0 0000 000039151

SKOLFILMENS HISTORIA
OCH FÖRUTSÄTTNINGAR
i aktuell svensk belysning

av

GUSTAF BERG

chef för Svensk Filmindustri avd. för skolfilm m. m.



SKÖNHEDESHISTORIA
OCH FÖRUTBILDNING
FÖR HVB-ARBETARE

AV
S. ZETTERLUND

Vid mångfaldiga tillfällen blir man ombedd att tala om skolfilm för lärarmöten, föreningar samt kurser av olika slag. Ofta får man en framställning om dylikt föredrag med demonstration av »några trevliga filmer», ett tillfälle att »titta på Råsunda» och dylikt, som ger en intrycket av att vederbörande sökt, med förlov sagt, efter en fyllnadspunkt i sitt program. Att tala helt allmänt i »skolfilmfrågan» har jag därför alltmera kommit att avböja och i stället begärt att få veta, vad det är man vill höra något särskilt om. »Skolfilmfrågan» börjar bli litet för stor för att sammanträngas i ett enda föredrag.

När det i somras blev tal om att jag skulle hålla ett par dylika föredrag för lärarekurser, förvissade jag mig i första hand om kursernas ändamål och beskaffenhet och drog ur de upplysningar jag erhöll den slutsatsen, att man hade seriösa intressen i saken och alltså inte endast avsåg ett fyllnadsnummer i sitt schema. Ett önskemål från min sida var då att få ämnet för mitt föredrag något närmare definierat. Kursernas talesmän föreslogo mig då att tala om *skolfilmens historia och förutsättningar*, och jag accepterade en ungefärlig sådan formulering. Föredragen hölls, och på deras grundval har jag sammanställt kontentan för att ha till hands en någorlunda aktuell belysning av den svenska skolfilmsituationen just nu, sådan jag ser den. Man har ofta behov av några grundlinjer att sätta i hand på vetgiriga nybörjare, varigenom åtskillig tid kan sparas, innan man samtalsvis kommer in på mera speciella frågor. Det är i sådant syfte den följande framställningen överlämnats till trycket.

Stockholm, september 1938.

Förf.

V

The following table shows the results of the analysis of variance for the different treatments. The first column gives the treatment, the second column the number of plants per treatment, the third column the mean height at harvest, the fourth column the standard error of the mean, and the fifth column the F-value. The F-values are compared with the critical values in the table below. The critical values are given for 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 15, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, and 100 degrees of freedom, and for 1, 2, 5, 10, 20, 50, and 100% probability of error.

Treatment	Number of plants	Mean height (cm)	Standard error (cm)	F-value
Control	10	100	5	1.0
T1	10	110	5	4.0
T2	10	120	5	9.0
T3	10	130	5	16.0
T4	10	140	5	25.0
T5	10	150	5	36.0
T6	10	160	5	49.0
T7	10	170	5	64.0
T8	10	180	5	81.0
T9	10	190	5	100.0
T10	10	200	5	121.0

Det är inte lika lätt att genomföra en filmupptagning i verkligheten som i tankarna och på papperet. Då jag just kommit hem från en månad i fält, nämner jag detta för att i största allmänhet understryka en rätt väsentlig sak. När man sitter hemma och gör upp sina planer för en filmupptagning, föreställer man sig, även om man har föregående erfarenhet — och hur mycket mera då, när man kanske endast teoretiserar i saken — hur lätt det skall vara att på det och det stället ta det eller det motivet, i jämförelse med vad verkligheten säger en, när man på ort och ställe finner frånvaron av ljus — d. v. s. det lämpliga fotograferingsljuset — eller kanske frånvaron av hela motivet, så att man får besluta sig för antingen att komma igen vid ett annat, mera lägligt tillfälle eller söka motivet på helt annat håll. Det kan vara ett litet tankeämne detta, hur mycket som kan gå till spillo i tid, i resor o. s. v., som helt kullkastar även skrivbordets ekonomiska *kalkyler*. Av 24 arbetsdagar med 800 mils bilfärder i Härjedalen i sommar fördärvades 22 av hållregn eller annan otjänlig väderlek. Ett litet räkneexempel att ha i minne, när man förvånar sig över, att film kan *kosta pengar!*

När jag nu skall prata lite skolfilm, så har jag genom ämnets formulering och andra omständigheter befriats från att tränga djupare in i de *pedagogiska motiven* för film i undervisning. Jag kan hänvisa till det myckna, som skrivits och talats om den sidan av saken. Jag vill emellertid betona, att detta inte innebär ett förbiseende av densamma eller underskattande av dess dominerande betydelse. Tvärtom är det ju alldeles självklart, att skolfilmen i egentlig mening har till uppgift att tjäna skolans syften och alltså helt subordinera under dem. Om åskådningsundervisningen blev

mottot för kunskapsmeddelande, i någorlunda modern mening — låt oss litet grovt sett datera det från Comenius' dagar — gör man sig knappast skyldig till något överord, då man säger att skolfilmen i våra dagar är vad hans »*orbis pictus*» var för sin tid; kanhända litet slarvigt har jag djärvt driva den satsen, att undervisning sker allra bäst *under visning*. Satsen är, när det inte gäller utpräglat teoretiska och abstrakta ämnen, oemotsäglich och har inte heller motsagts på allvar. Det finns ju de, som vilja vindicera ett slags högre värde för den auditiva receptiviteten än för den autoskopiska; detta rubbar dock inte det förhållandet, att vi litet var måste erkänna inför oss själva att vi lärt oss av omgivningen och livet mera genom ögonen än genom öronen. Vill man söka sig en auktoritet för att inte blygas för den bekännelsen, så kan man erinra sig att den uttryckligen gjorts före oss av ingen mindre än Johann Wolfgang von Goethe; det kanske räcker.

*

Skolfilmens *historia* skulle nu först på tapeten. Den går så långt tillbaka nästan som filmens egen historia, d. v. s. ett drygt 40-tal år. Den kan som all annan historia uppdelas, om man så vill, i *allmän* historia och *svensk* historia.

Till den allmänna historien, med tillämpning även på Sverige, hör då den grundakttagelsen, som gjordes strax när filmen och dess store exploatör, biografen, voro nyfödda. Var och en, som var med på den tiden, erinrar sig ännu livligt, att programmen voro sammansatta till betydande del av *dokumentära* filmer och förblevo så under första skedet av filmens historia. När biografprogrammen började inmängas med filmer direkt siktande på förströelse, voro dessa till en början ganska anspråkslösa: några trolleriknep eller groteska situationsbilder. Förhållandet mellan de dokumentära filmerna och de inspelade försköts småningom därhän, att biografprogrammen kommo att väsentligen omfatta inspelad film. Men som fyllnadsfilm levde den dokumentära filmen kvar, antingen som aktualiteter eller i andra jämförliga former. Stundom kunde en dokumentärfilm vara både till ämne och utförande så lagd, att den kunde sägas förebåda vad man numera

förstår med *skolfilm*. Eller åtminstone med *bildningsfilm* — ett något vidare fattat begrepp.

Med skolfilm mena vi numera sådan film, som är direkt avsedd och utformad för användning i skolundervisningen, alltså anpassad till en viss skolforms undervisningsplan. Bildningsfilmen tar sikte på behovet av illustration till populära folkbildningsföreläsningar och mycket mera av jämförligt slag. Något i likhet med skolans s. k. bredvidläsningsböcker.

Med hänvisning till det sagda blir det rätt naturligt, att man mycket tidigt i filmens unga liv kom på den tanken, att en och annan av dessa små korta filmer skulle kunna tjäna undervisningen, ge barnen en åskådlig och lättfattlig bild av ett skeende. Åskådningsundervisningens princip satt ju sedan länge fast i skolsadeln. Nu hade man fått ett medel, som gjorde det möjligt att avbilda någonting utöver det stillastående, av ett händelseförlopp, man kunde handskas litet hur man önskade med tid och rum, och det nya medlet hade något särskilt lustbetonat för barnasinnets. Undervisningen behövde ju inte längre vara tråkig för att vara bra. Tvärtom. Och även denna omständighet talade för film i undervisningen.

Då och då dök i biografrepertoaren upp någon film, som särskilt ansågs lärorik eller i något avseende nyttig för barnen att se. Det kunde vara någonting sådant som »Livet på havets botten», taget från nedsänkta dykarklockor, eller »Shackletons sydpolsfärd», för att ta ett par typiska och faktiska exempel. När en sådan film i sitt kretslopp över landets biografdukar närmade sig en viss stad, kunde det hända att en vaken lärare vidtog anstalter för att hans elever skulle kunna komma i tillfälle att se filmen i fråga. Det kunde också hända, att en företagsam biografman vidtog anstalterna och uppsökte skolmyndigheterna för att bereda skolbarnen samma tillfälle. Det kunde ju kanske vara till någon reklam för filmen i fråga att den blev på det sättet visad och omtalad.

Naturligtvis ansåg man både på skolhåll och bland filmmän, att detta sätt att tillgodogöra sig filmen i undervisningen var synnerligen ojämt och otillfredsställande i jämförelse med vad man skulle kunna uppnå, om man hade de lämpliga filmerna tillgängliga på ett eller annat sätt, när man behövde dem, och kunde

kringbygga dem med åtgärder i själva undervisningen, ägnade att fördjupa värdet och göra det mera bestående. Svensk Filmindustri såsom det största och i spetsen gående företaget inom filmproduktion och biografdrift hos oss ansåg sig kallat att göra något i saken. Till en början samlade och tillvaratog man sådana filmer, som kunde komma i fråga för dylik användning. En del dylika filmer överlämnades som gåva till Svenska Skolmuseet, som öppnade försöksdrift med dessa och andra filmer några år framåt. Förutvarande chefen för Statens biografbyrå, lektor Walter Fevrell, ägnade mycket intresse åt denna sak. Anordningen motsvarade icke det stora behovet. Svensk Filmindustri tog då sitt nästa steg genom att — det var på hösten 1921 — ge ut en katalog över sitt bestånd av skol- och bildningsfilmer och att vid en demonstration av prov på dylika filmer i Röda Kvarn i Stockholm för skolmyndigheterna och lärarfolket presentera sin nystartade »avdelning för skolfilm m. m.». Denna avdelning hade redan någon tid verkat i det tysta, sysselsatt med filmernas utformning för deras särskilda ändamål, och därvid anlitat pedagogiskt utbildat folk. Den första katalogen omfattade drygt ett 500-tal filmer.

Därmed hade den svenska skolfilmen trätt offentligt ut i livet. Den var välkommen, därpå fick man från början de mest eklatanta bevis. Redan första året kunde man statistiskt notera ett åskådarantal av 500,000 elever hos »skolmästar Film». Siffran har efter hand svällt till mer än det tiodubbla. En mångfald skoldistrikt ha på olika sätt tillgodogjort sig tillgången till undervisningsfilm. Man skaffade apparater, fasta eller flyttbara, till större skolor. Även föreläsningsföreningar fingo möjlighet, delvis med statsanslag, att skaffa sig apparatur. En hel del föreningshus stodo med tiden rustade för permanent eller tillfällig filmföreläsning. Man begagnade sig av alla till buds stående möjligheter att visa skolfilm för traktens barn, i mer eller mindre pedagogiska former. Där ingen annan möjlighet stod till buds, begagnade man en välbelägen biograf, och barnen fingo själva bidra med en slant.

Tänk nu, menade man på vissa håll bland skolfolket, om man kunde renodla biografen, så att den endast visade dylikt, hur mycket besökaren skulle kunna lära sig av dessa bilder. Man

drog ibland den orimliga slutsatsen, att det skulle komma lika mycket folk för att se film, oavsett vad filmen handlade om, och att man sålunda skulle få i biograferna en skola för alla och särskilt för ungdomen. Naturligtvis är det resonemanget lika felaktigt, som när man tror sig kunna utdriva all uöjesläsning, åtminstone den mindrevärdiga, genom att i stället bjuda den läshungliga den goda läroboken. Så enkelt är inte problemet. Låt oss taga bättre fasta på innebörden av just ordet renodling. Där ligger kravet på en särskild uppsortering av filmmaterialet och av det lärrika däri, vart för sitt ändamål. Härur föddes tanken på skolfilm för skolan, och småningom särskild skolfilm för den särskilda skolformen, skolstadiet, o. s. v.

Det är ganska lustigt att se tillbaka på hur tillfälligheter ha kommit att spela in och skapa varianter. I stället för tillfälligheter borde jag kanske hellre säga särskilt starka *personligheter* eller i en särskild riktning intresserade personligheter, som kommit att sätta sin prägel på olika länders produktion av undervisningsfilm, där man kan tala om en sådan produktion. Kuriösast är kanske exemplet från det gamla Österrike. Där framställdes för en del år tillbaka en serie i sitt slag högst förträffliga obstetriska filmer, mot vilka endast den invändningen är att göra, att deras användning inskränker sig till undervisningsanstalter för utbildning av jordemödrar, vilka där kunna i detalj studera sällsyntare fall inom förlossningsverksamheten, som sällan verkligheten kan förete i så rik skala på *en* plats. I detta fall sätta vi väl i full enighet en bestämd gräns mellan skolfilm och barnmorskeundervisningsfilm, liksom vi måste draga liknande gränser, när det gäller speciella undervisningsändamål av många andra slag, där en generell lösning av problemet inte ligger ens i det enskilda landets hand.

Det är väl också tillfälligheter, som spelat in när länder som Frankrike och Italien kommit att företrädesvis odla det slag av undervisningsfilm, som man kan sammanföra under rubriken *lantbruksfilmer*. Sålunda är Frankrike rätt väl organiserat, genom en motsvarighet till våra hushållningssällskap, för spridning av undervisningsfilmer i lantbruksskolorna. Och i Italien har på samma sätt skolfilmen ursprungligen varit förbunden med ett institut för den agrikulturella forskningen och bildningsverksam-

heten. Därur har så efterhand framvuxit ett mera allmänt lagt nationellt skolfilminstitut och sätet för en internationell institution — Istituto Internazionale per la cinematographia educativa — under N. F:s hägn. Sedan Italien utträtt ur Nationernas Förbund, har institutet förlorat sin internationella karaktär. Men N. F. självt har inom sin kommission för kulturell folkförädling verkat också för skolfilm, ehuru i rätt opraktiska och framför allt ineffektiva former.

En tillfällighet är det nog också, som gjort att *England* står som huvudproduktionslandet i fråga om biologisk film. Jag tror för min del, att man kan kortare uttrycka denna tillfällighet i ett enda namn, nämligen professor Huxleys, en utomordentligt framstående biolog själv och med intresse och fallenhet för återgivning i den rörliga filmens form av biologiska fenomen. England har sedermera kommit att vidga ämnesområdena för sin skolfilmproduktion, så att denna numera är mera allsidig. Ursprunget står dock fast. Frågan är just nu i England, som på många andra håll, hur skolfilmen skall få sin rätta och fulla användning. En livlig propaganda har försiggått under våren i år, och de allra största och inflytelserikaste tidningarna ha engagerat sig för saken. Själva *Times* skrev: »Man behöver flera sidor i en tryckt bok för att för ett barn beskriva, hur en ko ser ut. Samma barn kan genom filmbilden på ett ögonblick få en fullt klar bild av djuret i fråga». Tidningen berörde också en annan väsentlig sida av skolfilmens företräde med följande ord: »Förr i världen ansåg lärarna i England, att bröd borde ätas utan sylt — *varför* vet man icke, om det icke var därför, att barnen just älskade sylt! Arbete var arbete och icke nöje, en bra skolbok var därför en tråkig skolbok». Tidningen gläder sig emellertid åt att livet förändrats. Tack vare bl. a. filmen ha undervisningsmetoderna förbättrats till den grad, att man nu kan börja ha riktigt roligt, medan man går i skolan. Och: »Skolfilm skall icke vara bara ett medel i undervisningen för eleverna, utan den skall också tjäna lärarkåren. Lärarna skola genom instruktiva filmer lära sig vad som är felaktigt i deras undervisning, och dessa instruktionsfilmer skola specialtillverkas i syfte att förbättra lärarnas pedagogiska insats.»

Tyskland står för närvarande, det kan icke bestridas, som ett

föredöme i skolfilmens utveckling. Även här ha tillfälligheter spelat in. Man har i Tyskland som på andra håll en nöjesskatt på biografen, den kallas Lustbarkeitssteuer. Denna har *graderats* så att den blir åtskilligt lägre, om i biografens program ingår ett visst mått s. k. kulturfilm. Detta förhållande har för den tyska biografen — motsvarande förhållande gå igen på en del andra håll, t. ex. i Finland för att gynna inhemsk filmproduktion — gjort det till affär att i programmen insätta kulturfilm, som därför kommit att få namnet Lustbarkeitssteuerermässigingsfilm (nöjesskattesänkingsfilm), och en produktion av dylika kulturfilmer frambringat ett stoff, som i ganska vid mån kan efter särskild behandling användas för undervisningsändamål. Jag återkommer sedermera till Tyskland som ett föredöme i fråga om *organiserandet* av skolfilmens användning.

Nu tillbaka till några ord om den svenska historien.

Skolöverstyrelsen ställde sig mycket förstående till filmens betydelse i undervisningen, en förståelse, åt vilken högsta skolmyndigheten haft anledning giva upprepade uttryck för cirka tio år sedan samt nu senast och i all synnerhet sistlidna sommar. Därvid har framhållits, liksom det flitigt påpekats under alla åren från enskilda intresserade lärare, att filmen för att komma till högsta rätt i undervisningen behövde vara tillgänglig i själva skolan på samma sätt som annan undervisningsmateriel. Man har pekat bl. a. på smalfilmen som ett medel att möjliggöra detta önskemål. Den är ju så »billig». Och så är den »brandfri». Det allmänna har ännu inte fixerat sina ståndpunkter annat än genom hård lagstiftning mot filmförevisningar, vilkas brandrisker mycket överskattats. Vid ett hundratusental skolfilmvisningar eller ännu mycket mer här i landet har jag kännedom om *tre* brandtillbud, som samtliga avklarats utan olycka.

Så förbluffande det kan förefalla, är det lilla Sverige, som har den längsta historien i skolfilmen såsom i någon mån ordnad landsföreteelse. Man kunde icke nöja sig med det sporadiska utnyttjandet av filmens värdefulla tillgångar för folkbildningen. Ideliga framställningar gjordes från alla i saken intresserade parter sida till den ledande svenska filmfirman om att gå lärare och folkbildare till handa. Vi hade fördelen att stödja oss på en egen filmproduktion, som dels erbjöd åtskilliga redan upptagna

filmer från inhemska landskap, dels av reseskildringar och upptäcktsfärder m. m. med svenska kameror vida omkring i utlandet, även i främmande världsdelar. På hösten 1921 kunde man presentera Svensk Filmindustris skolfilmavdelning med dess redan nämnda första katalog om c:a 500 nummer, vilket nu låter föga överväldigande i jämförelse med de långt över 3,000 filmer, vardera i flera eller färre kopior, varöver skolfilmavdelningen nu förfogar. Men detta arkiv var för sin tid och är fortfarande säreget för landet i så måtto, att andra länder med sina ofantligt större resurser icke vågat sig in på något motsvarande hittills, i varje fall icke i tillnärmelsevis motsvarande volym. På andra håll i världen måste man hos de olika framställarna framspana de filmer av värde, som de förfoga över, och detta vanligtvis endast för den korta tid, då filmerna ha aktualitet för andra ändamål och därigenom äro strängt anlitade, följaktligen också mycket svåråtkomliga. Den stora skillnaden är, att rekvirenten här kan vända sig till det ojämförligt största arkivet *på en hand* i hela världen, med filmerna när som helst tillgängliga för efterfrågan.

Filmen är, som bekant, icke en vara jämförlig med massartiklar, som kunna saluföras hur som helst i butik, utan den har sina egna naturnödvändiga kommersiella regler. Vad man förvärfvar, när man inköper en film i världsmarknaden, det är i regel inte den och den filmen själv, utan det är *rätten att visa den* inom ett visst område och under en viss tid. I vårt fall har det sålunda gällt att förvärva filmrätterna för användning i Sverige, och följaktligen har man mången gång måst avslå mycket bevakande framställningar från andra närbelägna länder om att få »låna» filmprogram för skolanvändning där. Det har blivit nödvändigt att tillämpa regeln »charity begins and ends at home». Med tiden ha vi mer och mer övergått till att förvärva negativrätterna i stället för enstaka kopior. Detta har den nackdelen, att inköpen bli ojämförligt dyrare, men också den fördelen, att arkivets värdefullare standardsaker kunna bli helt konstanta, och kopicantalet smidigt anpassas till åtgången.

Mycket vanlig är tyvärr den primitiva åskådningen, att när man har en »film», varmed vanligen avses kopian av en film, så har man den för alla tider och omständigheter. Men det är icke så enkelt. Har jag en enda kopia eller ett par stycken, så kan

jag ju inte visa dem på mer än på var sitt ställe i sänder, och det händer alltför ofta, att man råkar ut för mindre sakkunnig behandling eller andra missöden. Sådant har, harmligt nog, ofta fått genomlidas, som att en dyrbar film helt enkelt köres sönder i perforeringen eller repas fördärvad, kanske första gången den är ute för visning. Den lånande skolan vet kanske inte ens om saken, den upptäcker när filmen kommer hem igen, eller när den kommer till nästa ställe, där man givetvis är ytterst upprörd över att bli så illa behandlad. Det kan därför inte nog starkt inskräpas, ur såväl ekonomiska som kollegiala synpunkter, hur viktigt det är att man i skolorna försäkrar sig om *felfritt maskineri* och sorgfällig och *fackmässig skötsel* av maskineri och film.

Den svenska skolfilmverksamhet, som jag närmast kan föra talan för, åtnjuter ute i världen ett rykte, som ofta föranleder remarkabla studiebesök och även givit tillfälle till ett med åren allt livligare utbyte med andra länder. Inom parentes, man byter inte film som man byter pennknivar eller frimärken eller vad det vara månde. Som jag redan antytt, står värdet och följaktligen även priset i förhållande till den numerär, som visningsmöjligheterna gäller. Grovt kan man uppställa regeln, att ett land med tjugu miljoner åskådare bör betala ungefär dubbelt mot ett land med tio miljoner. Det kan vid byte ersättas med formeln, att en viss film är värd det dubbla i det förra landet mot det senare. Vid byte film mot film kan det betyda, att jag för 100 meter film bör betinga mig det dubbla eller det mångdubbla från ett stort land mot för en film, som skall visas i Sverige med dess ringa befolkning. Fullt matematiskt kan naturligtvis icke konsekvensen utdragas, men man får ju sträva i sådan riktning till förmån för sitt land.

Om jag nu nämner, att vi ha avtal om försäljning av svenska skolfilmer för t. ex. den engelsktalande världen, avseende ungefär 600 miljoner människor, så dra ni kanske därav den slutsatsen, att jag bör få 100 gånger så mycket för en film jag säljer som för en film jag köper. Fullt så ställer sig inte relationen, ty även »den engelsktalande världen» fördelar sig på smärre enheter med var sina bestämningar av vad som är skolfilm *för den*. Ett litet land spelar ringa roll i storstaternas läroböcker, varför vi svenskar, som rätt väsentligt grunda vår produktion på ämnet hem-

bygdskunskap, icke kunna få avsättning för så värst många sujets. Men det lilla handelsutbyte, som ändå på denna väg kan vinnas, kommer ju vårt eget förvärv av utländska filmer till godo. Jag skulle kunna anföra rätt kuriösa exempel på, hur det varit möjligt att t. ex. tillhandagå Sydafrika med hembygdsfilm, upptagen i Stockholm. Vanligare än att man vill *köpa* film utifrån, är likväl att man skriver och ber att »få» dem. Man tror så gärna på avstånd, att svenska staten bekostar de här sakerna och brinner av lust att stå andra stater till tjänst, ty det är just statsorganen som ofta höra sig för i saken. Men svenska staten har, som ni nog vet, visat föga intresse för filmen i annat avseende än att skattlägga den.

Hur som helst, torde ur detta påpekande av vissa om än obetydliga bytesmöjligheter framgå något om *fördelarna av en viss samorganisation mellan skolfilm och annan filmverksamhet*. En sådan samorganisation gör sig i många hänseenden, som inte kunna räknas upp, gällande såsom naturlig och önskvärd. Det gäller inköpsförbindelser i allmänhet, där naturligtvis den rent filmatiska förtrogenheten med och förhållandet till producenterna redan är av största praktiska betydelse. Jag är fullt medveten om, att jag här hissar ett rött skynke för sådana, vilka betrakta en förbindelse mellan skolfilmen och annan skolmaterieell såsom mera naturlig eller ur deras individuella synpunkter mera önskvärd. Men det är inte alltid man får det precis som man vill ha det! Jag är för min personliga del inte på minsta sätt någon monopolsträvar. Det gäller inte alls för mig, *vem* som skall förse de svenska skolorna med skolfilm; huvudsaken är hur *vårt lands skolor* på fördelaktigaste sätt över huvud taget få del av skolfilmen och dess oundärliga fördelar. Var och en må konkurrera, så gott han kan. Det har på senare tider verkligen uppstått någon liten konkurrens. Häri ser jag en fördel. När vi började S. F:s skolfilmverksamhet for det omkring folk, som predikade om vår obehörighet att ta hand om »geschäftet». Detta geschäft borde hellre ha benämnts generositet. Ty någon »affär» är det ännu så länge oändligt långt ifrån att vara, att stå till tjänst med skolfilm och annan bildningsfilm. Det borde helst vara det, ty de ekonomiska lagarna ha ju också i längden sin orubbliga giltighet.

Ur denna synpunkt gäller problemet att *skapa bärighet för skolfilmen*. Till det kapitlet kommer jag längre fram.

När jag hittills talat om skolfilm, har jag inte gjort någon skillnad mellan bredfilm och smalfilm eller tagit hänsyn till andra divergenser, såsom mellan ljudfilm och stumfilm. Vad man kan säga om den ena sorten, kan principiellt också sägas om den andra. Dock tror jag för min del, att skolfilmen, åtminstone i klassundervisningen, dit man strävar, huvudsakligen kommer att förbli stum film. Både praktiska och pedagogiska skäl tala därför. En sak, som man kan ostridigt fastslå, är att bredfilmen överträffar smalfilmen i bildklarhet. Smalfilmen är ett begrepp, som framkommit på de senare åren. Mycket käbbel har den föranlett, så länge man med smalfilm förstod en hel massa varierande bredder. Äntligen för några år sedan i Berlin på en världsfilmkongress enades man om att med smalfilm i nu föreliggande betydelse endast avse 16 mm. film. Motivet härför var att 16 mm.-filmen nått längst i fråga om användning och apparaturer, samt att de ännu mindre formaten alldeles icke kunna fylla anspråken annat än för rent familjärt bruk och alltså falla helt innanför amatörgränsen. Kring smalfilmen har en väldig propaganda lartrat, tydligt bottnande i intressen för apparatförsäljning. Propagandörerna ha vitt och brett rekommenderat smalfilmen, och därvid i betydlig grad förenklat argumenteringen.

Man pekar sålunda ofta på att smalfilm är inte mer än hälften så bred och ungefär en tredjedel så lång som bredfilmen, följaktligen — heter det — kostar den bara hälften eller en tredjedel så mycket som den breda filmen. Resonemanget är vilseledande. Kostnaderna för en film ligga ju i framställandet av det första negativet. Möjligheterna till förbilligande ligga i antalet kopior, antingen det är fråga om bred- eller smalfilm. Om vi antaga, att en film, d. v. s. ett negativ, kostar i framställning 50 kr. per meter — ingalunda ett fantasipris — så är det omedelbart klart, att en enda kopia därav kostar 50 kr. per meter + kostnaden för positivet, sistnämnda en relativ bagatell. När jag kommer upp i 50 kopior av filmen, så bör var och en ha en andel i negativets kostnad + sin egen kopiekostnad; vi stå då vid $1 \text{ kr.} + x$, om vi beteckna den något varierande kopiekostnaden med x . När det rör sig om endast ett par enstaka kopior av en film,

spelar alltså bredden en nästan omärklig roll. Likaså är det föga avgörande, huruvida det rör sig om »brännbar» eller »obrännbar» film, ty det kan man välja oavsett bredden, vilketdera man vill. Men smalfilmen har likvisst sina mycket beaktansvärda fördelar. Den är mindre skrymmande, lättare att skicka och billigare i frakt. Den framställes nästan alltid i obrännbar film, som visserligen är något mindre hållbar och även något dyrare än den brännbara, men i alla fall besparar en att iakttaga de mångahanda säkerhetsanordningar, som kommit till på lagstiftningens väg för filmvisning. Denna lagstiftning är något kinesisk. En gång inträffade en biografbrand i Tammerfors, och något senare en sjukhusbrand i Chicago med film för röntgenändamål. Härav sattes nu den svenska lagstiftningsmaskinen i gång och skapade ett komplex av bestämmelser om filmvisning och filmförvaring, som enligt min mening äro något för rigorösa. Men det är naturligtvis en god sak att vara så försiktig som möjligt, och man bör rätta sig efter lagstiftningen, det är självklart. För visningar med smalfilm och skolapparater gälla praktiskt taget inga restriktioner, visningar kunna alltså äga rum i vilket klassrum som helst. Därtill kommer ju att apparaturen för smalfilm är billigare att inköpa och mera lättskött. Även när det gäller avsevärda kopiemängder kan ju materialåtgången spela någon roll.

Sedan smalfilmens formatfråga kunde anses definitivt löst, uppstod i och med detsamma den frågan, huruvida icke skolfilmen borde småningom övergå till detta format. Nästa fråga blev följdriktigt, hur man för att uppnå den prisbillighet, som ur skolornas synpunkt är högönskelig, skulle kunna komma upp i det kopieantal per film, som ur ekonomisk synpunkt är en nödvändighet.

Det är ganska allmänt känt, förmodar jag, att Svensk Filmindustri i början av 1937 träffade en överenskommelse med det nybildade A.-B. Skolfilmtjänst om försäljning till skoldistrikter av smalfilmer ur sitt arkiv. Skolfilmtjänst fick rätten till återförsäljning av *arkivfilmer* till *skolor* och *skoldistrikt* i Sverige, vilka såge sig i tillfälle att upplägga dylika arkiv. Denna ordning baserades på visst minimiuttag (50 kopior av varje film) för att kunna uppnå negativkostnadernas fördelning på ett större antal exemplar och därmed ett lågt försäljningspris. För arkiv-

filmernas utväljande ur Svensk Filmindustris förråd svarade ett av Skolfilm-tjänst utnämnt pedagogiskt råd och närmast inom detta en redaktionskommitté. Båda skulle till sin sammansättning vara och blevo i sin ursprungliga sammansättning godkända av Svensk Filmindustri. Innan Skolfilm-tjänst ännu hunnit vara i verksamhet fullt ett år, visade det sig att A. B. Skolfilm-tjänst icke kunde fullgöra sina åtaganden, detta emedan A. B. Skolfilm-tjänsts aktiekapital kommit att indragas i de flerahanda och större affärer, vari dess verkställande direktör blivit engagerad. Det gällde under sådana förhållanden att få fria händer, så att Svensk Filmindustri kunde i egen regi taga hand om även smalfilm-distributionen och det grundläggande urvalet. Svensk Filmindustri hade som säkerhet för sina leveranser till Skolfilm-tjänst garanti för fem år av en storbank. Sedan A. B. Skolfilm-tjänsts oförmåga att fullgöra sitt kontrakt klart konstaterats, träffades med den intresserade banken en uppgörelse, enligt vilken banken gottgjorde Svensk Filmindustri för en del av de förluster, som bolaget åsamkats genom sin organisation för och sina leveranser till A. B. Skolfilm-tjänst. Sådana uppgörelser kräva tid, och även andra förhållanden fordrade sin utredning. Målet var, att Svensk Filmindustri skulle organisera sig för att själv kunna stå skolorna och folkbildningsrörelserna helt till tjänst ifråga om smalfilm, såväl genom försäljning till enskilda skolor eller sammanslutningar av skolor och andra ifrågakommande organisationer som ock ifråga om uthyrning av smalfilmer inom vissa gränser.

Härvidlag har man givetvis att räkna med ett flertal obekanta faktorer. Man måste taga betydande risker vid framställandet av filmer utan en garanterad minimiåtgång. Prissättningen måste ändå göras så låg som möjligt, för att över huvud taget köparna skola kunna rå med anskaffningen. I sådant avseende kommer Svensk Filmindustri att tillämpa mycket liberala villkor. För Svensk Filmindustri har det bestämmande varit att icke sätta dem, som numera ställa sina förhoppningar på smalfilmen, utanför tillgången till de ideella skatter, som finnas samlade i dess skolfilmarkiv. Naturligtvis ämnar Svensk Filmindustris skolfilmavdelning icke heller svika sitt stora gamla klientel ifråga om skolfilm i normalfilmmått, utan kommer fortfarande att i oförminskad grad förnya och aktualisera sitt förråd av dylik film.

Varje smalfilm kommer tills vidare alltid att ha sin parallella normalfilm.

Höstterminen 1938 har S. F:s skolfilmavdelning framträtt med en — tyvärr av tryckerikonflikten något fördröjd — särskild katalog över skolsmalfilmer, som kunna köpas och/eller hyras, och katalogen är anordnad så, att den efter hand kan ständigt kompletteras med nytillkommande blad, allt efter som förrådet växer. S. F:s styrelse och affärsledning har förordnat en pedagogisk nämnd, som har till uppgift att biträda vid urvalet av skolfilmerna samt ansvara för deras pedagogiska utformning. Nämnden står under ordförandeskap av förste folkskolinspektören fil. d:r *Bror Jonzon* med undervisningsrådet *Ruben Wagnsson* som v. ordf. och ett antal folkskolans och läroverkens lärare som sakkunniga medarbetare.

Det stora praktiska och ekonomiska problemet för skolfilmens framtida bestånd ligger i, huruvida och i vilken mån sådana förhållanden kunna skapas, som göra det möjligt att kalkylera åtgången, ungefär lika med behovet av kopior för en rimlig och något så när enhetlig prissättning. Man frågar mycket ofta: Vad kostar en film? Jag brukar svara: Det ska jag säga, när ni har sagt mig hur lång en väg är. Här som på andra områden måste tillgången bli beroende av efterfrågan, med andra ord, här i Sverige måste skapas fasta grunder för beräkning av kopicåtgången för att möjliggöra produktion, inköp, färdigställande och tillhandahållande av skolfilm, såvida man inte vill låsa sig fast i det läget, att det s. k. »geschäftet» med skolfilm skall behöva baseras på företagarens givmildhet eller spekulation i en oviss och kanske oändligt avlägsen framtid.

Hur skall nu detta tillgå? I ett par utredningar för länge sedan har skolöverstyrelsen, senare gången tillsammans med Statens biografbyrå, kommit fram till just det resultat jag antytt, nämligen till formeln att skapa den för en sund tillgång nödvändiga efterfrågan genom ett statsfrämjande, som skisserats i analogi med statens befordrande av liknande ting. För pedagogen, som tänker i denna sak, är lösningen lätt funnen. Han säger så här: »Ge mig den rätta skolfilmen, så att jag har den i den rätta stunden till hands hos mig. Då har jag det som jag vill ha det. Dessförinnan saknar den större intresse för mig. Det kan vara

trevligt och ofantligt nyttigt med skolfilm i undervisningen, men jag har inte råd, förrän kostnaderna bli sådana, att det går för sig för mig.» Därmed slår han sig i regel till ro. Jag förbiser nu ingalunda de oerhört många undantagen, som tänka litet djupare och tillägga: »Men jag måste ju göra någonting också för min del, för att vi ska komma därhän». Tack vare dessa, bland skolans stora lärarkårer, i vårt land många tusental redan, ha vi kommit dit vi kommit. Sverige har blivit ett skolfilm-land, som går i täten. Men vi kunna komma längre. Skolöverstyrelsens utredning var föranledd på sin tid av påstötning från riksdagen till regeringen, och sedan dess ha flera ecklesiastikministrar underlåtit att dra ut konsekvenserna. Ingenting har från statens sida gjorts för att befrämja skolfilmsaken, inte ens det av skolöverstyrelsen och Statens biografbyrå föreslagna anslaget av 150,000 kr. pr år som förstärkning åt skoldistrikt, vilka själva offra något på saken. Slutligen har, som bekant, vid senaste riksdag undervisningsrådet R. Wagnsson motionerat om ett statsfrämjande i linje med det förutvarande uppslaget, och för samma ändamål ha enskilda lärare, skolkollegier, skolstyresmän och andra intresserade under flera år adresserat sig i tusental efter tusental till Kungl. Maj:t med den bekanta petitionen om »statsanslag till skoldistrikt och bildningsorganisationer i förhållande till dessas egna anslag för användning av skol- och bildningsfilm respektive för anskaffande av apparater för sådant ändamål, samt att förberedande åtgärder i här berörda syfte måtte skyndsamt vidtagas».

Vad man nu äger rätt att vänta från deras sida, vilka i skolfilm se en oundgänglig skolmateriel, som kan i utomordentlig grad berika undervisningen och förkovra dess resultat, är att vår regering äntligen behjärtar riksdagens enhälliga anslutning till den wagnssonska motionen och sålunda skyndsamt anordnar en sakkunnig utredning i frågan, som måste leda till ett positivt resultat. Vad man därjämte kan vänta och fordra är, att skolan själv genom sina målsmän gör sin vilja effektivt hörd, men att man samtidigt inte förgäter den långsammare men viktiga vägen att successivt, i barnens och eget intresse, upparbeta användningen av skolfilmen.

*

Jag är härmed i högsta grad inne på kapitlet om skolfilmens förutsättningar och närmast dess organisation. Härmed torde näppeligen åsyftas, huru en anstalt för åstadkommande av skolfilm bör anordnas. Det säger sig självt, att denna viktiga sida av saken kräver fackliga insikter av särskild art, filmatiska bredvid pedagogiska. Det är mera fråga om, hur den enskilde intresserade läraren eller det lokala skoldistriktet har att gå till verket. Jag hänvisar då till de exempel, som redan givits i stor utsträckning i landet. Det är flera tusental skolor, som ha det *någorlunda* ordnat för sig. De ha berett sig lokaler med apparattillgång, de ha kommittéer eller enskilda lärare, som svara för filmutvalet. Formerna äro skiftande med hänsyn till barnantalet, som understundom medger klassundervisning med film, men understundom tvingar en att sammanslå närliggande klasser eller hela skolan. Som föredömliga betecknar jag exemplen från Göteborg och Stockholm, Norrköping och Eskilstuna i gruppen av större skol-system. Man kan inhämta detaljer härom hos vederbörande; gärna också hos mig, om man vill göra sig det besväret. Med lite sinne för tillvaratagande av de lokala möjligheterna kan man hjälpa sig rätt långt fram. Det finns kanske i närheten ett godtemplarhus, ett Folkets hus, en kyrksal l. d., som har apparatur, som man kan få använda. Till sist finnas biograferna, som i allmänhet inte avböja att ställa sig till förfogande utanför föreställningstiderna; det är dock i verkligheten rätt få skolor, som tillita denna utväg — alltför få, enligt min mening, ty de skulle kunna vara långt flera — men det är att märka, att det ingalunda är de minsta skolorna, som gått den vägen; så t. ex. håller Göteborg av praktiska skäl fast vid förevisningarna å biograf. Man låter där de icke medellösa barnen betala den slant, som det hela kostar. Enahanda med de många landsbygdsskolor, som deltaga i turnéförevisningar med skolfilm, varigenom skolfilmen i stor omfattning propageras. På en del ställen ha verkligen skoldistriktet beviljat anslag för ändamålet, vilket naturligtvis borde vara en regel, som vid varje lägligt tillfälle bör understrykas. Varför i sådant hänseende skilja film från andra undervisningsmedel?

För att kunna föra filmen in i klassrummet — det finns också hos oss gynnsamma fall, där det kunnat ske — fordras givetvis

helst den direkta tillgången till egna standardfilmer, alltså eget arkiv, om det än inte kan bli synnerligen stort.

Dock, det kan växa. En liten men dock tendens har kunnat iakttas från sydliga Sverige, där man slagit sig samman och bildat »skolfilmarkiv» med sikte på gemensam film för ett samfällt inspektörsdistrikt. Det finns ännu blott ett par sådana »arkiv», och dessa ha t. o. m. börjat skaffa sig några filmer att börja med. Jag har ur mina synpunkter ingenting emot, om den tendensen finge en någorlunda snabb utveckling, så att man kunde komma upp i ett 50-tal »arkiv» eller helst flera, varigenom utgångspunkter av ett relativt värde skulle skapas. Med den kännedom om filmen och om förhållandena inom skolkretsar, som min verksamhet skänkt mig, anser jag dock allra tjänligast, att de enskilda skoldistriktet gå in för saken, vart och ett på sätt som lämpar sig för dess omständigheter, ty jag misstänker att det nog kan bli stridigheter inom ett större område, när det gäller att vid rätta tiden få begagna filmen, liksom också vissa svårigheter i filmförvaltningen, bl. a. i den direkta vården om själva filmerna, som kunna tänkas på någon plats råka ut för malörer, vilka kräva reparationer o. d.

Vi ha tidigare varit inne på det resoluta grepp, varmed Tyskland omfattat skolfilmfrågan. Diktaturen där befallde för några år sedan, att skolorna skulle förses med filmapparater, 12,000 per år, och skolfilmer skulle tillverkas under samverkan mellan de mest kapabla producenter och fackmän av vederbörande ämnen. För att handha det hela upprättades Reichsstelle für den Unterrichtsfilm. Detta väldiga institut arbetar med största precision. För närvarande har man färdiga 200 filmer för allmänbildande skolor, ett drygt 40-tal för yrkes- och fackskolor samt 240 för högskolor, alltså sammanlagt inemot 500 filmer. Varje folkskolbarn i Tyskland erlägger en låg filmavgift av 20 pfg per termin — terminerna äro tre —, varje yrkesskoleelev dubbelt och varje studerande vid universitet och högskolorna en mark pr termin. Inalles har Reichsstelle därigenom c:a 7 milj. mark att röra sig med. Redan nu ha nära 30,000 maskiner installerats i skolorna; det slutliga behovet är 70,000.

Reichsstelle producerar alltså icke direkt, utan sätter i gång arbetena genom sina ekonomiska tillgångar och sörjer för att rätta

männen komma i verket. Man gör icke ens sina egna kopior själv, man kontrollerar dem blott vid mottagandet och fördelar dem på olika depåer, som upprättats distriktsvis. Man framställer ända till 2,500 kopior av en film. Hittills har man framställt mer än 250,000 filmkopior av en sammanlagd längd om 17.5 milj. meter, allt i 16 mm. smalfilm. Skolorna få själva välja den apparat, de önska. Fem tyska fabriker komma i fråga, därav har Agfa den största omsättningen. Man använder endast stumfilm tills vidare och lägger mer och mer an på att göra även textfria filmer, när så lämpar sig.

Jag vill inte göra gällande, att det tyska exemplet kan eller bör direkt kopieras hos oss, men dess resoluta anda är i hög grad förebildlig. Reichsstelles verksamhet, som jag har varit i tillfälle att rätt noga studera, gör ett gynnsamt intryck. Icke minst finner jag det beaktansvärt, att man i det national-socialistiska Tyskland funnit sig böra bevara det individuella initiativet genom att icke rubba den privata produktionen, inte ens den privata företagsamheten i fråga om kopieringsanstalter och dylikt, utan använt diktatorsmyndigheten till skapandet av medlen och organen för deras tillgodogörande. Märk, att det är skolfilm, det är fråga om. Med inrikes propagandafilm har inte Reichsstelle für den Unterrichtsfilm att göra.

*

Mycken propaganda har nedlagts under årens lopp på skolfilmsaken, och mycket hopp har ställts till statsmakterna — inte så, att de skulle hjälpa filmfacket att göra eller tilhandahålla skolfilm, utan så att *skolorna* skulle sättas i stånd att förvärva den behövliga filmen, varigenom tillgången också skulle vara säkrad. Hittills ha i så måtto de ropande rösterna förklingat ganska ohörda i Sverige. Andra länder ha gripit sig an med helt annan beslutsamhet. Där har nämligen den enskilde (det vill i detta fall säga filmfacket) inte velat gräva ned stora kapital i ett ekonomiskt ofruktbärande arbete. Staten har själv måst gripa in, både för att framställa filmerna och skaffa nödiga apparater. Skall manne den svenska staten länge bibehålla sin helt likgiltiga ståndpunkt? Vi tro bättre om den.

Söker man se försiktigt framåt, kan man nog se möjligheter till nya skeden i skolfilmen, såsom i fråga om all film, men i synnerhet kanske om skolfilm. Färgfilmen är ju ett av de moment som anmäla sig. Ännu är den på grund av sin totala eller relativa okopierbarhet en hägring vid horisonten. Talfilmen har då mera att säga till om redan nu. Men dels är det så, att många pedagogiska — och även ekonomiska — skäl tala för stumfilmen i skolan. Talfilmen får man nog tills vidare nöja sig med vid extra tillfällen, när man av andra skäl har tillgång till ljudfilm-apparatur. Vi få heller inte glömma, att ett mycket stort klientel har stum bredfilmapparat fortfarande i bruk och inte bör lämnas i sticket. Det är därför tröstande för mången att veta, att fortfarande världens största skolfilmarkiv ännu står till förfogande i bredfilm, och att däruti ingår även åtskillig lämplig ljudfilm, både för skol- och allmänna bildningsbruk.

*

Vad jag här velat särskilt framhålla, skulle kunna sammanfattas i följande:

1. Skolfilmen är ett värdefullt medel för undervisningens berikande och förkovrande av dess resultat, bl. a. genom höjande av skolans arbetsglädje.
2. Den bör statligt befrämjas, genom att *skolorna* sättas i stånd att begagna skolfilmen så, att efterfrågan säkerställer tillgången med målet att successivt *alla* skolor bli i stånd att betjäna sig med film.
3. Att staten helt toge hand om skolfilmen är intet önskemål, ty därigenom skulle det myckna, som det enskilda initiativet kan framkalla, gå förlorat för skolfilmen.
4. Skolfilmens fördelar av samorganisation med annan filmverksamhet äro iögonenfallande.
5. Skolans män böra aktivisera sitt intresse i fråga och energiskt göra det hört.

Av trycket utgivna skrifter i kinematografiska ämnen:

Gustaf Berg: **Genom slyngelår och storhetstider.** Ur svenska filmens och biografens historia 1910—1935. Stockholm 1936.

D:o **Filmen och statsmakterna.** Föredrag vid filmmannamötet den 4 december 1929.

D:o **Två gånger två är fyra.** De enklaste utgångspunkterna för filmens utnyttjande som undervisningsmedel. Stockholm 1927.

D:o **Filmen i kulturens tjänst.** Föredrag vid andra nordiska filmkongressen i Köpenhamn. Sthlm 1926.

D:o **Bild och bildning.** Föredrag vid Visby stifts 17:de skolmöte. Stockholm 1924.

D:o **Svensk bildningsfilms årsbok 1924.** Stockholm 1924.

D:o **Omkring bildningsfilmen.** Stockholm 1923.

D:o **Från hembygds till världsbild.** Stockholm 1922.

D:o **Filmen och folkundervisningen.** Stockholm 1922.

D:o **Aktuella filmproblem.** Stockholm 1921.

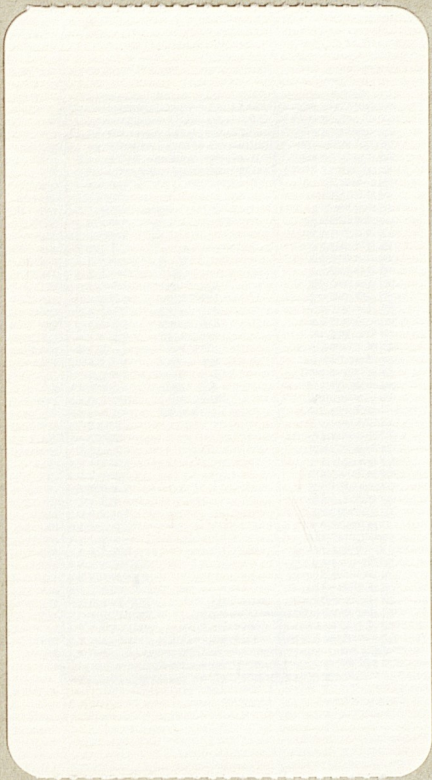
D:o **Svensk biografutveckling och lagstiftning.** Stockholm 1919.

D:o **Barngränsfrågan.** Ett utredningsbidrag. Stockholm 1918.

D:o **Synpunkter på säsongen 1917—18.** Stockholm 1918.

D:o **Barn och biograf.** Stockholm 1916.

D:o **Några ord från biografcensuren.** Sthlm 1912.



Zetterlund & Thelanders
Boktryckeri-Aktiebolag
Stockholm 1938.

www.books2ebooks.eu